

Tér(v)iszonyok és térkép(zet)ek.

Szerkesztette Bíró Csilla – Visy Beatrix
Budapest, OSZK – Gondolat, 2014. 262 oldal

Az Országos Széchényi Könyvtár 2014 januárjában tudományos ülés-szakot szervezett *Tér(v)iszonyok és térkép(zet)ek* címmel, az ott elhangzó előadásokból válogatott anyag jelent meg a Bibliotheca Scientiae et Artis sorozat hatodik köteteként.

Hamvas Béla szerint: „A terek fogalmak, a helyek nevek. A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. A tér mindig geometriai ábra. A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több, mint ez az egy”.¹ Az alábbiakban elemzett tanulmánykötet szintén a tér fogalmával, valamint annak több aspektusú vizsgálatával foglalkozik.

Szerzői az OSZK kutatói, akik kutatási eredményeik bemutatásával választható perspektívát nyújtanak az olvasó számára a terek megfigyeléséhez a tudományok számos területén.

A kötet többek között az irodalomtudomány, a hermeneutika, a művészettörténet, az építészet, a zeneművészet valamint a tér- és geoinformatika felől nyit ablakot a tér fogalmának sokrétű vizsgálatához. A 18 tanulmány két nagy tematikai egység köré szerveződik. Míg az egyik a „Térviszonyok és irodalom” alcímmel 8 értekezést mutat be, a kötet másik – 10 tanulmányt tartalmazó – része a „Táguló térkép(zet)ek” gyűjtőcímet kapta. A munkákat lehetetlen külön tudományágakba sorolni, hiszen mindegyik kutatás interdiszciplináris síkon mozog. Nehéz volna olyan keretet találni, amely akár csak egy ablakot² úgy vesz körül, hogy térérzékelésünk csupán egyetlen horizontot észleljen.

A kötet első részében olvasható munkák mindegyike helyhez köthető. Nem tévedés, szándékosan jelzem, hogy helyekről és nem terekről fognak szólni, hiszen rögtön az első értekezés tájékoztatja az olvasót arról, hogy a két kifejezés között lényeges különbség van. Faragó Kornélia *Szemléleti terek, helyzeti reprezentációk. A térgondolkodás dominanciájáról* című bevezető

tanulmánya arra hívja fel a figyelmet, hogy a két fogalom csakis külön értelmezésben, de egymástól elszakíthatatlanul értelmezhető. Hiszen „a hely a tér degradálásával, a tér pedig a hely visszasüllyedésével jön létre”. A térérzékelés egy újabb szintjére emeli az olvasót, azonnal személyes élményt és heurisztikus rádöbbenést vonva magával. Az általunk érzékelt tereket saját élményeink teszik helyekké.

A helyek metaforikus jelentéssel rendelkeznek. Bíró Csilla „*Menjünk fel az Úr hegyére*”. *Eltávolodás és felemelkedés Eötvös József A karthausi című regényében* című tanulmányában olyan helyekről értekezik, amelyek egy adott személyre, életérzésre utalnak. Mentális helyekké válnak, amelyek átjárhatóak, szembeállíthatóak egymással. A hegy központi helyszín és központi metafora, az események helyszínéül szolgáló táj és egyben egy lelkiállapot metaforája. Patonai Anikó Ágnes tanulmánya felveti az ismert és ismeretlen (saját-idegen) problematikáját, valamint vizsgálja a tér (terek) és idő (idők) kapcsolatának kérdését. *Szimbolikus terek és ismert helyszínek Jókai Mór Enyim, tied, övé című regényében* című munkája az ismert helyeket az önazonossággal vonja össze. Vizsgálja, hogy hogyan ért véget és milyen kimenetelű volt az 1848/49-es szabadságharc Jókai regényében több helyszínt kiemelve, melyek ebben a szövegkörnyezetben nemcsak személyeket, emlékeket, de kulturális hagyományt is jelölnek. Jókai regé-

nyében Pozsony visszatérő helyszín. Pozsony városával, mint szimbolikus helyszínnel Vesztróczy Zsolt „*A társadalmi és politikai élet terei. Térhasználat a reformkori Pozsonyban Jókai Mór regényei alapján*” című tanulmányában is találkozzunk.

A következő tanulmány szintén Pozsony városát vizsgálja, mint a magyar kisebbségi lét megtapasztalásának helyszínét. Mezey László Miklós: *Duba Gyula és Pozsony. Az író alteregói és a nagyváros* című munkájában a szlovákiai magyar irodalom hányattatott sorsával foglalkozik. Különböző helyzetekre hívja fel a figyelmet a szerző Duba Gyula írásai által, mint például arra, hogy „a faluról városba, a magyarból szlovák környezetbe került ember, többszörösen kisebbségi sorsú személyiség milyen megpróbáltatásokat él át, milyen életformaváltáson megy keresztül, milyen belső életet él, miközben nemzeti önazonosságát nem adja fel, ugyanakkor arra törekszik, hogy ne ríjon ki városi és idegen nyelvű környezetéből”. A kisebbségi irodalomban kiemelkedő szerepük van a helyszíneknek; közös helyek, amelyeket különböző perspektívából láthatunk. Ezt a kérdést veti fel Mann Jolán *Miroslaw Krleža a Zászlók című regényének (szöveg) terei* című munkájában, pontosabban azt, hogy a történelmi eseményeket különböző módon érzékelhetjük akár országhatáron belül és azon kívül. Mann Jolán szerint: „a cselekmények helyszínei egyszerre valóság-

és képzeletbeliek, intimek és nyilvánosak, individuálisak és kollektívek”.

Egy helyszínek nemcsak az egyén számára lehet szimbolikus jelentése, hanem mindezt kiterjesztve kollektív is lehet. Visy Beatrix *A hiány helyei. Árnyak, árnyjátékok Márton László Árnyas főutca című regényében* c. munkájában a népirásban elpusztítottak pótolhatatlanságát kiemelő regényt elemzi. A különálló helyeket, helyszíneket határok és határsávok választják el. De mindez valahol mesterségesnek hat és alkalmazkodást igénylő jelenségnek tekinthető. A határok bezárnak, elzárnak, különválasztanak és szembeállítanak. A kisebbségi irodalomban ez a jelenség mindig is érzékeny felület, fájó pont, örökké vérző seb. Boka László *Határ és háttér. Elválasztottság és szökés mint prózapoétikai létkonstituáló tapasztalat* Bodor Ádám, Agota Kristof és Papp Sándor *Zsigmond prózájában* című tanulmánya a téralakzatok és azok jelentőségén keresztül olyan regényeket vizsgál, amelyek a totalitárius rendszerek működését mutatják be. A regények stílusához elengedhetetlenül társul a fekete humor és irónia, ami által groteszk, nyers és abszurd világ jön létre.

A tanulmánykötet második fele egészen más értelmezési síkra tereli az olvasót, új térérzékelést mutat, amely már a gyakorlati térhasználás világába is betekintést nyújt. Az előző értekezésben a negatív jelenségeként észlelt határt, a határöve-

zethez való viszonyulást elemezte a szerző. György Péter *A könyvtár – a fehér kocka* című tanulmányában felveti, hogy amit eddig tévesen határt szabó perifériának tekintettünk, az valójában kultúránk újratervezésének nagy lehetősége. Mindezt a könyvtárak korszerű fejlesztési lehetőségeire értve, fontosságuknak megőrzését kiemelve teszi a szerző, hiszen a könyvtárak hagyományokat jelentő intézmények. Írásos emlékeink kiemelkedő szerepéről Földesi Ferenc *Az esztergomi porta speciosa egy feliratáról* című munkája tesz bizonyosságot, megerősítve az előző értekezés következtéseit. A szakrális terek az emberek és a közösségek életében központi helyet foglalnak el. Ezek közül kiemelkedő a magyar Sion, Esztergom.

A helyszínek metaforikus szerepét már az előző tanulmányok is vizsgálták. Zsupán Edina *Locus bibliothecae. A könyvtár mint valós tér szerepe a kora újkori bibliotheca-laudatióban* című munkájában egy barokk-kori könyvtár létrejöttét és a gyűjtemény szerepét vizsgálja tulajdonosa életében egy kiadványon keresztül, mely a herceg 70. születésnapjára íródott, az életének jeles eseményeit felidéző köszöntőként. Rózsafalvi Zsuzsanna *„A múzsák versenytársa az ipar”*. *Az Üllői úti Révai Könyvesház és megépítésének előzményei* című munkájában azt mutatja be, hogy milyen szerepe volt nemzetközi viszonylatban a városi térben a könyvszakma legjobbjai között

emlegetett Révai testvérek munkájának és törekvéseinek.

A magyarok nemcsak a könyvszakmában voltak elismertek, de a zenében is. Illyés Boglárka *Az új magyar zene Párizsban 1910–1914. Zágon Géza Vilmos és a francia kapcsolat* című értekezésében egy másik síkon tágítja számunkra a teret, a zene világában. Továbbhaladva a művészetek világában, a következő tanulmány a festészet szimbolikus tájaira kalauzolja az olvasót. Katona Anikó *Egy szimbolikus helyszín: Isonzó. Az olasz front megjelenítései az első világháború idején* című munkája az olasz front emlékezetével, szimbolikus jelentőségével foglalkozik. Az első világháború képét, annak egy szeletét vizsgálja a képzőművészet körében. Isonzót és Doberdót nem a képzőművészet tette szimbolikus helyszínné, hanem az a kulturális lenyomat, amely groteszk módon az emberek emlékezetébe vésődött. A helyszín a véráldozat szimbólumaként maradt meg, az itt készült festmények a halál esztétizált és érzelmmel telített kultuszát teremtik meg. Vasné Tóth Kornélia *Kultúrtájak. A magyar világörökség, emlékhelyeink ex libriseken* című tanulmányában magyar világörökségi helyszíneket mutat be, újszerű narratívát alkalmazva az ex libriseken keresztül.

A kötetben két munka is foglalkozik a színház és a tér kapcsolatának kérdéseivel: Rajnai Edit *Egy kerületalakítás viszontagságai. A vándorszínészet térhasználata az*

1900-as évek elején című munkája, valamint Sirató Ildikó *Budapest teátrum-földrajza. Színház a város terében* című értekezése. A két tanulmány vizsgálati síkja időben és térben is eltér egymástól. Míg Rajnai Edit a dunántúli vándortársulatok útvonalát mutatja be, Sirató Ildikó munkájának tárgya a pest-budai/budapesti színháztársaság. Az idő síkján viszont míg Sirató az 1768–2014 közötti időintervallumot tanulmányozza, Rajnai az 1900-as évekről ír.

A kötet záró tanulmánya a tér fogalmáról eddig szerzett ismereteinket áthelyezi az elméleti vizsgáldásból a gyakorlat világába. Hogyan bánjunk a helyekkel? Hogyan kezeljük azokat? Hogyan ábrázoljuk őket, és hogyan tájékozódjunk? Ezekre a kérdésekre kísérel meg választ adni az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának két munkatársa: Kiss Eszter és Pásztai László *A tér digitális ábrázolásának a szerepe a nemzeti emlékezet megőrzésében* című értekezésében. A tanulmány bemutatja napjaink legmodernebb térábrázolási technikáit, digitális térképeit és földgömbjeit, azok előnyeinek felsorolásával. (A georeferálással különböző korú és készítésű térképeket a koordinátaik segítségével szinkronizálhatunk).

A tanulmánykötet szinte mindegyike a tér és a hely viszonyát elemezte. A tudományágak csupán ablakkeretek, egyszerű eszközök voltak, amelyek segítségével tizennyolc féle kilátásunk volt a térre. A bemutatott panorámakép összetett,

színes és gazdag, összességében maga a végtelen interdiszciplináris horizont, melynek számtalan variációja lehet.

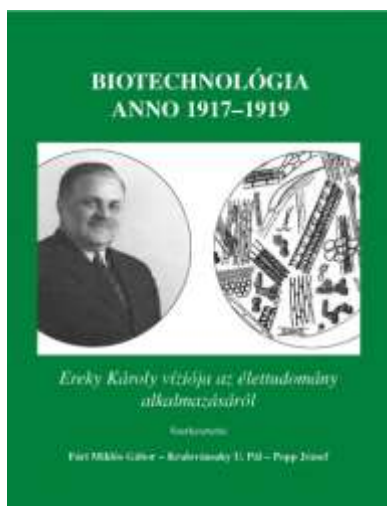
¹ HAMVAS BÉLA: *Az öt génusz – A bor filozófiája*, Szombathely, Életünk szerkesztősége, 1989. 54.

² „...nyitott ablak, amelyen keresztül a lefestett tárgy látható” – Leon Battista Alberti művészeti teoretikus ezeket a szavakat használta a festmények lehetséges perspektíváival kapcsolatban.

Dancs Krisztina

Biotechnológia anno 1917–1919 – Ereky Károly víziója az élettudomány alkalmazásáról.

Szerkesztette Fári Miklós Gábor – Kralovánszky U. Pál – Popp József
Ereky Károly Biotechnológiai Alapítvány (Debreceni Egyetem),
Debrecen–Budapest, 2015. 261 oldal

A Debreceni Egyetem jeles professzorai, Fári Miklós Gábor, az időközben elhunyt Kralovánszky U. Pál, valamint Popp József szerkesztésében, népes szerzői gárda közreműködésével, rendkívül fontos, a szó legszorosabb értelmében hiányt pótló munka jelent meg a közelmúltban. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült könyv a korát

jócskán megelőző polihisztor tudós, a kivételes műveltségű, az egész világra nyitott, sokoldalú gondolkodó, innovatív mérnök és feltaláló, agrárközgazdász, üzemszervező szakember, a biotechnológia tudomány ma már nemzetközileg elismert megteremtője, Ereky Károly (1878–1952) feledésbe merült tudományos életművének komplex bemutatására és értékelésére vállalkozott. Ezzel a Debreceni Egyetem *Ereky Károly Biotechnológiai Alapítvány* kutatói nem titkoltan igazságot kívántak szolgáltatni az utókorban méltatlanul mellőzött névadó előd kivételes tudományos teljesítményének. Így születhetett meg az értékmentés nemes szándékával a jelenlegi kötet, amely egyben morális kiállítás egy nagyszerű tudós kiváló emberi kvalitásai és szakmai munkásságának ma is vállalható eredményei mellett. Tudománytörténeti szempontú elemzéseivel pedig a könyv azt is bizonyítja, hogy